

Inhoud

1. Het Gouden Strand 13
2. ‘Hallo beer, heb je een leuke dag gehad?’ 37
3. Een moeilijk eiland in de Beringzee 65
Een verkenning van de Pribilofeilanden
4. Een onzichtbare schaduw 97
Over zee langs de Aleoeten
5. Inktvisburgers en kreeftentaart 117
6. Niemand gaat naar Labrador 143

Het Gouden Strand

Even buiten Nome, Alaska, strekt zich aan de rand van de Beringzee een tweede nederzetting uit, een schaduworp van tenten en primitieve hutjes dat van drijfhout is gemaakt. Dit is het koninkrijk van de goudzoekers die van heinde en verre de weg naar deze uithoek weten te vinden. Nome is een plek waar in 1899 een goudkoorts begon te woeden en die is in feite nooit gaan liggen. Zeker niet in deze tijd, nu het slecht gaat met de Amerikaanse economie en de goudprijs stijgt.

Aan het Gouden Strand liggen kleine zandzuigers waarmee men op rustige dagen de zee op gaat om in de bodem naar edelmetaal te zoeken. Andere gelukzoekers staan blauwbekkend met een zeef op het strand, meestal bij een pomp die water door het zand spoelt. Een baardige man uit Hawaii, die elke zomer de tropische warmte inruilt voor de mistige kilte van de Beringzee, laat ons een bord vol zandkorrels en steentjes zien waartussen het stofgoud opblinkt. 'Je hebt rood zand nodig,' zegt hij, 'dat rechtstreeks uit de bergen komt.' Met een pipet zuigt hij het kostbare gruis op dat rond de 900 dollar per ounce (= 31 gram) opbrengt. Heeft hij een goede dag en werkt hij de hele tijd hard door, dan kan hij zijn goudvoorraad met een half ounce aanvullen.

Binnen Alaska is Nome een aantrekkelijke buitenpost: wil je even geen campers meer zien, die op het wegennet van deze staat alomtegenwoordig zijn, en soms zelfs in colonne achter elkaar aan rijden, zoals vroeger de huifkarren, neem dan in Anchorage het vliegtuig naar Nome. Het stadje ligt niet volledig

geïsoleerd aan de rand van de zee, zoals noordelijker gelegen Eskimodorpen als Kotzebue en Barrow, maar biedt toegang tot een aantal toendrawegen die diep het binnenland in gaan. Ook daar stuit je bij beken en rivieren, die namen dragen als Eldorado River, Gold Run Creek, Bonanza River en Big Hurrah Creek, voortdurend op de restanten van oude goudbaggermolens.

Dat we vanuit Anchorage naar een plaats in de bush zouden vliegen, was op het vliegveld meteen te zien aan het grote aantal Eskimo's en de zwerm kinderen die zich bij de gate hadden verzameld. Hun voorouders hadden al duizenden jaren voor de komst van Vitus Bering en kapitein Cook aan arctische kusten op zeehonden, walrussen en ijsberen gejaagd. In aangepaste vorm bestond die jacht nog steeds. Ik was benieuwd of we daar nog een glimp van zouden opvangen.

In de lucht ontdekten we tussen de wolken door de machtige meanders van de Yukon, die aan de overkant van de inham waaraan Nome ligt een delta vormt. De witte kroon van Mount McKinley stak glinsterend boven het wolkendek uit. Dichter bij de kust strekte zich de eindeloze toendra uit, een bruine vlakte die bezaaid was met door sneeuw omkranste meertjes.

Kotzebue, een verzameling houten huizen, lage flats, loodsen en olietanks, ligt aan de rand van een landtong. In het grijze middaglicht zag het er onaantrekkelijk uit. Mijn reisgids omschreef dit Eskimodorp, vernoemd naar een Duits-Baltische ontdekkingsreiziger (Otto von Kotzebue), die zijn onwelluidende familienaam op deze verre kust had achtergelaten, als de ideale plek voor een antivakantie: er was hier namelijk geen enkele toeristische voorziening aanwezig. Een buitenstaander had er gewoon niets te doen, tenzij hij werk wilde zoeken in de naburige zinkmijn.

De piloot liet ons weten dat de weersituatie in Nome ineens verslechterd was door snel binnendrijvende mist ('zeevlam'). 'We zullen er eens een kijkje nemen,' sloot hij laconiek af.

Na een halfuur, toen we uit de wolken zakten, keken we neer op een donkergrijze deken van nevel. De piloot bleef dalen en plotseling vlogen we boven een zee vol witte golfkammen. Eén of twee seconden later maakten dichte mistbanken weer een einde aan het uitzicht. Kennelijk was ook de piloot geschrokken van het nabije water. Het toestel klom snel boven de wolken uit.

‘Terug naar Anchorage,’ zei een man met baard en cowboyhoed. ‘Ik heb dit vaker meegemaakt.’

In de cockpit dacht men daar anders over. ‘We gaan het proberen,’ klonk het uit de intercom.

Opnieuw gleed er waterdamp in verschillende grijstinten langs onze ramen. In de smalle ruimte tussen mist en zee schommelde het vliegtuig naar een veilige haven die plotseling uit het niets opdook. De banden raakten nauwelijks de grond of er werd krachtig op de rem getrapt. Om ons heen verstrooide de mist rond het vliegveld het gele en witte licht van schijnwerpers en baanlampen. De strakke gezichten van de passagiers, die met een intense blik naar buiten hadden gekeken, ontspanden zich.

Eindelijk Alaska. Het werd de hoogste tijd. Mijn lezers, die graag woorden als pakijs, poolpapaver, Witte Nachten, noordwestpassage, toendraliefde, muskusos, boskariboe, gletsjerranonkel, ijsgors, Ultima Thule, het noordelijk gevoel en zelfs *pibloktoq* (‘arctische hysterie’) in de mond nemen, en die ik geregeld op lezingen en reisbeurzen tref – als schrijver ben ik een marskramer – namen mij bijna niet meer serieus toen ze merkten dat ik nog nooit een voet in Alaska, ‘de laatste wildernis op aarde’, had gezet. Iedereen was in een oude schoolbus of zelfs in een tent in Denali, bij de hete bronnen van Fairbanks, bij de Knik River en op Kenai geweest, en had zeeotters en gekuifde papegaaiduikers gezien. Een enkeling was zelfs op het eiland Kodiak of in het Eskimodorp Barrow neergestreken.

Men gaf hoog op over een eindeloos indrukwekkend land vol bossen, rivieren, meren en besneeuwde bergketens, een land van adelaars, reusachtige heilbotten en bovenmaatse krabben, waar beren op zalmen visten en zeeotters naar schelpen doken. Hoe was het mogelijk dat ik daar al die tijd omheen was gelopen?

In Nome kom je, als je eerst de steden en dorpen in het hart van Alaska hebt bezocht, in een andere wereld terecht. Verve-loze houten huizen, die een eindje boven de (bevroren) grond staan, grenzen aan bruine modderstraten. Vierwielaars (of *quads*) en terreinwagens beheersen het straatbeeld. Over een hek bij een woonhuis hangen een paar bloederige huiden – van muskusossen, zo wordt ons verteld, dus van nazaten van de oeros, die al miljoenen jaren weten hoe je de noordelijke winters moet overleven. Achter een bordje met het opschrift UNIVERSITY OF ALASKA rijst een bescheiden gebouw op. Over hoeveel faculteiten en studenten zou deze universiteit beschikken? Zijn de huizen omringd door afval en spelen er veel kinderen, dan is de kans groot dat de eerste inwoners van het land hier een plek hebben gevonden. Nome is een plaats in het achterland, een *bush community*, waar heel wat blanke Amerikanen hun anker hebben uitgeworpen (van de 3500 inwoners is bijna 40 procent blank). Aan Front Street, de belangrijkste straat, kun je nog een beetje de sfeer proeven van het wildweststadje dat Nome ooit geweest is.

Wij worden afgezet bij het ‘mooie huis van de Russische dame’, zoals de chauffeur van het taxibusje ons logeeradres omschrijft. Niet de dame, maar haar echtgenoot Lester – een rijzige man met rechte rug en grijze ogen – verschijnt in de deuropening van een langgerekte houten bungalow. Naast de oprit en onder de overkapping wachten een met zeildoek afgedekte vierwieler en een sneeuwscooter op betere tijden. Hij blijkt piloot te zijn bij Bering Air, een van de maatschappijtjes die op tientallen dorpen aan de kust en in het binnenland vlie-

gen. Vroeger was hij *bush pilot*, wildernis- of rimboepiloot, en landde hij zowel op het water als op gletsjers, stranden en sneeuw. Het verbaast hem dat zijn collega van Alaska Airlines zoveel risico heeft genomen. Zelf zou hij bij deze zeemist niet zijn geland.

Een snelle rondleiding door het huis overtuigt ons er niet alleen van dat het van alle gemakken is voorzien, maar ook dat Lester een geducht jager is. Een wand in de woonkamer is bekleed met de huid van een grizzly. Op een lage kast probeert een opgezette veelvraat een vervaarlijke indruk te maken. Boven het echtelijke bed hangt de lichte pels van een lynx. Op de gang zijn topografische kaarten van Seward Peninsula opgeprikt, het enorm grote schiereiland waarop Nome is gelegen. Lester wijst naar een opvallende, dwars over het gebied heen kronkelende lijn: die geeft de grens aan waaronder je één beer per drie jaar mag schieten en waarboven je er elk jaar eentje mag neerleggen.

Zijn vinger glijdt verder over de Beringstraat naar een plaats aan de Siberische kust, Providenija, waar zijn vrouw vandaan komt. Bering Air vliegt ook op Siberië, legt Lester uit, met name naar de plekken waar een Canadese goudmaatschappij actief is. Soms pikken ze aan de overkant eerst een tolk op die de communicatie met de verkeerstoren van hen overneemt. Ook wij kunnen hem gewoon charteren, bijvoorbeeld om naar de Aleoeten te vliegen, zegt hij met een glimlach, als daar tenminste een paar goudklompjes tegenover staan.

Het museumpje in Front Street staat in het teken van goud en sledehonden. Portretten van beruchte inwoners hangen naast die van beroemde honden. Wyatt Earp, die in Nome een saloon dreef en berucht en beroemd was geworden door de schietpartij bij de OK Corral in Arizona, heeft hier gezelschap van de opgezette Fritz, een legendarische sledehond.

Historici van het Wilde Westen verschillen van mening over

de vraag of Wyatt Earp werkelijk een heldenrol heeft gespeeld bij het vuurgevecht van 1881. Zijn broer Virgil was weliswaar sheriff in het onrustige Tombstone, en hijzelf had in andere plaatsen op het platteland de orde gehandhaafd, maar het is de vraag of zijn blazoen wel zo onbesmet was. Samen met Doc Holliday, een notoire dronkaard en ruziezoeker, stelden de drie gebroeders Earp zich op tegenover vijf cowboys die van veediefstal en de overval op een postkoets werden verdacht. Drie cowboys, van wie er twee ongewapend waren, kwamen om. Bij latere afrekeningen en moordaanslagen zou Virgil invalide worden en Morgan Earp het leven laten.

In 1899 was Wyatt Earp eigenlijk op weg naar Klondike in Yukon, waar de goudkoorts tot grote hoogte was gestegen, maar het nieuws over Nome deed hem van mening en richting veranderen. Hij had niet de intentie om zelf goud te gaan delven, maar hij probeerde met zijn dranklokaal het edele metaal uit de zakken van zijn klanten te kloppen. Dat is hem goed gelukt. Twee jaar later vertrok hij als een rijk man weer naar zuidelijker streken.

Fritz, een Siberische husky, speelde een rol in het snelle transport van een vaccin tegen difterie, een ziekte die in 1925 om zich heen greep. Hij vergaarde verder roem in teams die elkaar bestreden in slederaces – All Alaska Sweepstakes – die in de eerste helft van de twintigste eeuw werden gehouden. Hij overleefde zelfs een trip van 3000 kilometer van Nome via Anchorage naar Fairbanks. In 1932 verwisselde hij op zeventienjarige leeftijd het tijdelijke voor het eeuwige.

Nome is het eindpunt van de vermaarde Iditarod Race die in Alaska net zoveel belangstelling trekt als de Elfstedentocht bij ons. Ook in het museum van Anchorage is een hele afdeling aan de wedstrijd gewijd. Vroeger werd het woord ‘iditarod’ overigens niet verbonden aan een race maar aan een spoor of route. De historische route liep van Seward, op het zuidelijker gelegen Kenai-schiereiland, naar Nome. Het spoor ontleent

zijn faam aan de al genoemde sledetocht uit 1925 die het vaccin tegen een besmettelijke ziekte in recordtijd naar Nome bracht. Na 1973 werd het ruim 1800 kilometer lange parcours het podium voor wedstrijdteams. Het (ceremoniële) startpunt ligt (in maart) in Anchorage. De deelnemers passeren twee bergketens, waaronder de Alaska Range, kruisen de dichtgevroren Yukon en andere rivieren, glijden over heuvels en over de toendra, en volgen uiteindelijk de kust langs de Beringzee. De winnaar doet er een dag of negen over, laatkomers meestal twee keer zo lang.

Een historische foto van Nome, uit 1899, laat alleen honderden witte tenten zien die in slagorde bij de Beringzee staan opgesteld. Duizenden avonturiers stroomden naar de plek toe waar je het goud zomaar op het strand kon vinden. ‘Het eerste dat ik in Nome hoorde, was een pistoolschot,’ noteerde iemand in zijn dagboek. ‘Alle sociale klassen trokken hier met elkaar op,’ schrijft een ander. ‘Het enige wat ze gemeen hadden was hun hebzucht naar goud.’

In vitrines liggen hoopjes stofgoud en goudklompjes (*nuggets*) zij aan zij. Wie op het Gouden Strand alleen maar waarde-loze steentjes heeft gevonden, kan in het museum zijn hart ophalen.

Ook de Noor Amundsen (1872-1928) staart ons in verschillende poses, maar altijd triomfantelijk, vanuit het verre verleden aan. Niet geheel ten onrechte beschouwde hij zichzelf als de grootste ontdekkingsreiziger van zijn tijd. Al in 1897 voer hij met de Belgica naar Antarctica. Zes jaar later verliet hij met een voormalige haringboot, de Gjøa, en een zeskoppige bemanning de Oslofjord en maakte de lange oversteek naar Groenland en Noord-Canada. Bijna twee jaar lang overwinterde hij op King William Island. In augustus 1905 wist hij de Beaufortzee te bereiken en nog een jaar later legde hij aan in Nome. Zo schreef hij de eerste geslaagde noordwestpassage, die aan zoveel negentiende-eeuwse avonturiers het leven had gekost, op

zijn naam. Al wordt de periode van de pooltochten vaak ‘heroïsch’ genoemd, die was in feite één lange lijdensweg van afgevroren tenen en vingers, scheurbuik en verhongering, ondernomen door mensen bij wie ambitie en patriottisme nauw met elkaar verstrengeld waren.

In 1911 troefde hij Robert Scott af en bereikte als eerste de Zuidpool.

De markante kop van Amundsen zou nog twee keer vaker in Nome opduiken. In juli 1920 kwam hij na een vreselijke tocht door het pakijs boven Siberië, die twee jaar had geduurd, in het goudstadje aan. Ook de noordoostelijke doorvaart kon hij, ruim drie eeuwen na Willem Barentsz, aan zijn conduitestaat toevoegen.

Zes jaar later bezocht hij Alaska opnieuw, dit keer niet met een schip, maar met een luchtschip – samen met Nobile vloog hij van Spitsbergen over de Noordpool naar het naburige Eskimodorpje Teller. Eigenlijk had commandant Umberto Nobile de Norge in Nome aan de grond willen zetten, maar het slechte weer noodzaakte hem om eerder een veilig heenkomen te zoeken. Zo zakte er, tot ontsteltenis van de lokale Eskimo’s, opeens een monster uit de lucht dat in geen enkele van hun mythen voorkwam. Na een dikke zeventig uur stapten de mannen, die meer dan 5000 kilometer hadden afgelegd, verstijfd van de kou uit de zeppelin, die ter plaatse werd ontmanteld.

‘Hij was gehard tegen ontberingen,’ vertelt Laura ons, de museumdirectrice die ons rondleidt, een gedrongen vrouw van middelbare leeftijd met een jong gezicht. ‘Toen een dokter had gezegd dat zijn hart verzwakt was door een koolmonoxidevergiftiging, ging hij hardlopen door de sneeuwvlaktes van Alaska, zestien dagen lang, om diens ongelijk te bewijzen. Als jongen sliep hij’s winters altijd met het raam open. En van de Eskimo’s heeft hij veel geleerd: niet alleen hoe je honden moet mennen, maar ook dat je kleren moet dragen die gemaakt zijn van de vachten van kariboes en ijsberen.’

Al vijftientwintig jaar heeft ze haar hart aan Nome verpand. ‘*And never a dull moment,*’ verzekert ze ons. Net als zoveel andere Amerikanen uit de *Lower 48* – zoals de aardige aanduiding voor de rest van de Verenigde Staten (zonder Hawaï) luidt – die in de takken van het struikgewas (de bush) zijn blijven hangen, kwam ze hier alleen maar voor een korte vakantie. Nome is weer helemaal terug op de goudkaart, legt ze uit. Niet alleen bij de jutters op het strand, maar ook bij de mijnbouwmaatschappijen. Niet ver van de stad boren ze diep in de aarde de goudaders aan. Dat ze daarbij cyanide gebruiken, dat wel eens in het oppervlaktewater terecht kan komen, baart nu heel wat inwoners van Alaska zorgen.

Ze legt uit dat je op twee manieren goud kunt winnen: door goudwasserij (*placer mining*), waarbij goudpartikels uit riviersediment worden gewonnen, of door diep in de aarde te boren (*hard rock mining*). Wat de goudproductie van de Amerikaanse staten betreft, komt Alaska na Nevada op de tweede plaats.

Alaska heeft altijd een enorme aantrekkingskracht gehad op speculanten en andere mensen die snel rijk wilden worden, zegt ze. ‘We hebben een roofoconomie: eerst ging het om het bont van zeeotters en pelsrobber, daarna om goud en hout, nu om olie, uranium en weer goud.’

Schuin aan de overkant betreden we de burelen van de *Nome Nugget*, de oudste dagkrant van Alaska, die nu wekelijks verschijnt. We hebben sterk het gevoel dat we het kantoor van de *Gammy Bird* bezoeken, het morsige krantje uit de kop van Newfoundland, zoals beschreven in *The Shipping News* (*Scheepsberichten*) van Annie Proulx. Bij de ingang staat een bordje: BEWARE OF PICKPOCKETS AND LOOSE WOMEN. Vroeger grensde het pand, dat toen zelf een gevangenis was, aan de hoerenbuurt. Net als de museumdirectrice is de hoofdredactrice – een gezette vrouw die moeizaam uit haar stoel overeind komt – hier voor anker gegaan. Ze komt uit Cleveland, gaf scheikunde aan de

plaatselijke universiteit en kocht de noodlijdende krant (oplage 6000). Op de voorpagina van de editie van deze week prijken twee muskusossen die elkaar in de bronstijd met enorme drift en snelheid rammten. En ook een foto van een benzinepomp waar de prijzen oplopen tot 6 dollar (4 euro) de gallon (3,8 liter) – een enorm hoge prijs voor Alaska.

De stijgende olieprijsen zijn een groot probleem, vertelt ze, vooral met het oog op de lange winters. Olie en benzine dienen niet alleen als brandstof voor auto's en sneuwscooters, maar ook de elektrische centrales draaien op olie. Het tweede grote probleem is het drankmisbruik onder de inheemse bevolking. Dit probleem is niet tot Alaska beperkt. Het speelt in de indianenreservaten in de Verenigde Staten, in Canada, op Groenland en in heel Siberië, en daar bepaald niet alleen onder de Eskimo's en andere voormalige natuervolken. De achtergrond ervan is complex, al is die gewoonlijk van psychologische en culturele aard (in het verhaal over Labrador kom ik erop terug). En het derde is het cyanide dat bij de grootschalige goudwinning wordt gebruikt. De Native Council heeft voor die winning toestemming gegeven, maar wist niets af van het gif. Ze hoopt dat de populaire gouverneur Sarah Palin, die in 2008 een gooi deed naar het vicepresidentschap, en die zich niets van gevestigde reputaties schijnt aan te trekken, zal ingrijpen. Haar biografie – *Sarah. How a Hockey Mom turned Alaska's political establishment upside down* – is in ieder geval een provinciale bestseller.

In een afgeschut hokje is een jonge man aan het werk, de enige redacteur van de krant. Hij is bezig met een artikel over een Britse wereldreiziger die van plan is de Beringstraat met een amfibievoertuig over te steken. In de loop der jaren heeft hij vaker dit soort verhalen geschreven: over mensen die per kajak of te voet (over een dichtgevroren zee) of met een ultralicht vliegtuigje van het ene continent naar het andere willen komen. Nog steeds heeft de naam Nome voor avonturiers een bijzondere klank.